

TÜRKİYE'DE ÇALIŞAN KADINLARIN KÜÇÜK ÇOCUKLARINA KİM BAKIYOR?

Zeynep Burcu UĞUR¹

Emre YILDIZ²

Raziye YÜKSEL DOĞAN³

Öz

Türkiye'nin kalkınma planlarında ve çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından küçük çocukların erken çocukluk döneminde kayıtlı bakım hizmeti almasının gerekliliği; kadın istihdamının artırılması, ebeveynlerin iş-yaşam dengesinin sağlanması ve çocukların daha nitelikli erken çocukluk eğitimi alması gibi amaçlarla vurgulanmaktadır. Bu araştırmanın amacı Türkiye'deki çocuk bakım alternatiflerinin ebeveynler tarafından tercihini etkileyen faktörlerin belirlenmesi, özellikle kurumsal bakım ve evde çocuk bakım hizmetleri yoluyla bakılan çocukların oranlarının zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğinin incelenmesidir. Bu amaçla, çalışmada Türkiye'de yaşayan kadınları temsil eden bir örnekleme sahip olan Türkiye Nüfus ve Sağlık araştırmasının 2003-2018 yılları arasında yapılmış 4 dalgasının fert düzeyindeki verileri kullanılmıştır. Çocuk bakım tercihlerini açıklamak için çok kategorili lojit regresyon modeli kullanılmıştır. Araştırma sonuçları çalışan annelerin çocuk bakımını kabaca (~%60) 3 kadının sağladığını göstermektedir. Bunlar; anne, anneanne ve babaannedir. Mevcut çalışmanın sonuçları kreşler ve anaokullarında sağlanan kurumsal bakımın, çalışan kadınların çoğunluğu tarafından tercih edilmediği veya edilemediğini göstermektedir. 2018 yılı itibarıyla 0-5 yaş arası çocuğa sahip olan çalışan kadınların sadece %12'sinin kurumsal bakımı tercih ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte kurumsal bakım tercih olasılığını artıran faktörler çocuğun yaşı, ailenin ekonomik durumu ve annenin eğitim düzeyidir. Annenin ücretsiz aile işçisi olarak çalışması ve hanedeki toplam birey sayısı kurumsal bakım tercihini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu faktörler regresyon modelinde hesaba katıldığında bölgelerin katsayıları büyük ölçüde istatistiksel olarak anlamsız hale gelmiştir. Bu sonuç kurumsal bakım tercihlerinin bölgeler arasındaki kültürel farklılıklar ile açıklanamayacağını; bakım tercihini belirleyen unsurların annenin ekonomik kaynakları ve eğitimi ile ilişkilendirilebileceğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Bakımı, Kadın İstihdamı, Kurumsal Bakım, Türkiye

¹ Doç Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonomi Bölümü, E-posta: zeynep.ugur@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5141-2529

² Öğr. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, Keskin Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, E-posta: emreyildiz@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3060-5081

³ Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, E-posta: raziye.yuksel@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9620-9081

UĞUR,Z.,YILDIZ, E.,YÜKSEL DOĞAN, R.(2023). Türkiye'de Çalışan Kadınların Küçük Çocuklarına Kim Bakıyor?. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(58), 93-128. DOI:10.21560/spcd.vi.1101779

WHO IS MINDING THE YOUNG CHILDREN OF WORKING WOMEN IN TÜRKİYE?

Abstract

Early childhood education is emphasized for the purposes of increasing women's employment, ensuring work-life balance for parents, and children's development by receiving quality education in Türkiye's development plans and by various international organizations. In this study, we aim to examine the child care alternatives used in Türkiye, especially to study the characteristics of the families who use institutional care and nanny. For this purpose, individual-level data obtained from the 4 waves of the Demographic and Health Survey between 2003-2018, which has a representative sample of women living in Türkiye, were used. Roughly 60% of childcare is provided by three women: mother, maternal grandmother, paternal grandmother. The results show that the institutional care provided in nurseries and kindergartens is not used by the majority of working women. As of 2018, institutional care is used only for 12% of working women with 0-5 aged children. However, it should be noted that there has been an increase in the use of institutional care over time. Factors that increase the probability of institutional care preference are the age of the child, the wealth index of the family and the education level of the mother, and the mother's work status as an unpaid family worker and the total number of individuals in the household affects the institutional care negatively. When these factors are taken into account, the coefficients of the regions have become statistically insignificant to a large extent. This can be interpreted as institutional care preferences cannot be attributed to cultural differences between regions, rather reflect economic and educational background of women.

Keywords: *Child Care, Women's Employment, Institutional Care, Türkiye*

GİRİŞ

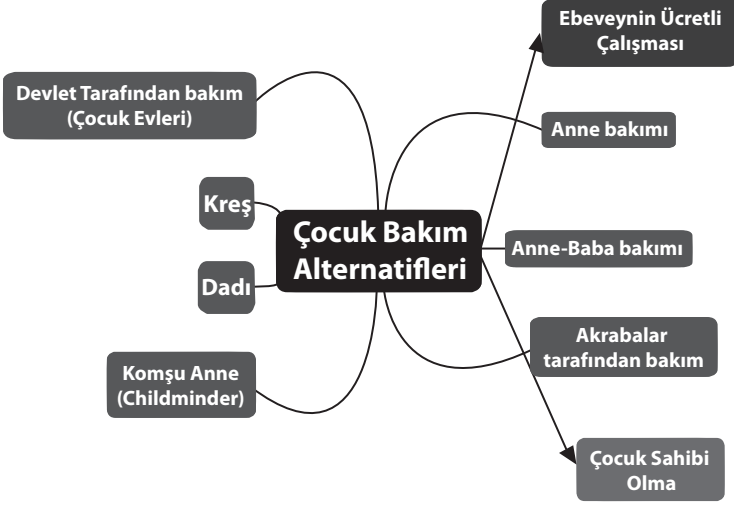
Çocuklar birçok insan tarafından hayata anlam katan varlıklar olarak görülmektedir. Araştırmalar, çocuk sahibi olmanın öznel iyi olma hali göstergeleriyle kalkınmış ülkelerde de (Margolis ve Myrskylä, 2011) Avrupa ülkelerinde de (Ugur, 2020) Türkiye'de de (Uğur, Z.B, 2018) pozitif ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Fakat birçok çalışma (Delpiano ve Simonsen, 2012; Kohler vd., 2005; Twenge vd., 2003; Uğur, Z. B., 2018) ebeveynliğin pozitif etkilerinin özellikle erkekler için daha fazla olduğuna ve kadınların bu süreçten olumsuz etkilendiğine dikkat çekmektedir. Aslında kadınların bu süreçten daha olumsuz etkilenmesini anlamak çok da zor değildir. UNESCO (2021) tarafından, bir çocuğun doğmasından kabaca 8 yaşına kadar geçen süre erken çocukluk dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem 0-2 yaş, 3-5 yaş ve 6-8 yaş olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. 0-2 yaş ve 3-5 yaş dönemi çocuğun bakıma en muhtaç olduğu ve dolayısıyla bakım işinin en zor olduğu dönem olarak nitelendirilmektedir. Tarihsel olarak birçok kültürde bu iş büyük oranda çocuğun annesinin omuzlarına yüklenmiştir (Joshi ve Davies, 1992; Kabeer, 2008; Kandiyoti, 1988). Bu süreçte çocuk bakımı; 7/24 hizmet vermeyi, fazla enerji ve zaman harcamayı gerektiren yoğun bir emek işidir ve bu iş doğal olarak anneleri yıpratmaktadır.

Bununla beraber, çocuklara gerekli bakımın kim veya kimler tarafından verilmesi gerektiği ile ilgili çeşitli kültürlerde farklı bakım alternatifleri bulunmaktadır. Asya toplumlarında geniş ailelerde çocuğun babanesi, amcası veya büyük kardeşlerinin de çocuğun bakım yükümlülüğünü paylaştığına dikkat çekilmektedir (Yunus, 2005). II. Dünya savaşı sırasında ABD'de kadın işgücüne duyulan ihtiyacın birden artması ile birlikte çok sayıda çocuk bakım merkezinin açıldığı fakat savaş bitince de bu merkezlerin büyük oranda geri kapatıldığı belirtilmektedir (Enoch, 2012). 1980'li yıllarda Avrupa ülkelerinde küçük çocuğu olan annelerin çalışıyor olması durumunda çocuk bakım alternatiflerinde büyük farklılıklar görülmektedir. Erken dönem çocuk bakımı sağlayan kreşleri sübvans eden Fransa ve İsveç'te, annelerin gelir kaybının Almanya ve İngiltere'den daha düşük olduğu gösterilmiştir (Joshi ve Davies, 1992).

Çocuk gelişimi perspektiften değerlendirildiğinde, yeni doğan bir bebeğin temel bakım ihtiyaçları ve gelişimsel gereksinimlerinin; erken çocukluk

dönemindeki, okul çağındaki ya da ergenlik dönemindeki çocukların bakım ve gelişimsel gereksinimleriyle önemli ölçüde farklılık gösterdiği ortaya konmuştur (Bee ve Boyd, 2009; Santrock, 2014). Söz konusu farklılıklardan doğan gereksinimler, çocuklara yönelik bakım hizmetlerini de çeşitlendirmektedir.

Şekil 1’de günümüzde kullanılan çocuk bakım alternatifleri gösterilmektedir. Buna göre bakım seçenekleri: Sadece anne tarafından bakım, her iki ebeveyn bakımı, akraba bakımı (informal care), çocuk bakımevi veya kreş bakımı (nursery), okul-öncesi eğitim kurumu bakımı (pre-school), komşu anne bakımı (childminder), dadı bakımı (nanny) ve devlet koruması altında bakım olarak sıralanabilir. Görüleceği üzere tamamen ebeveyn tarafından sağlanan bakım bir uç, tamamen kurum tarafından sağlanan bakım ise bir diğer uçtur. Ayrıca dadılar ve komşu anneler tarafından sunulan diğer bakım hizmetleri; tamamen anne-baba bakımı ile tamamen kurum bakımı sistemleri arasında başka seçimleri de erişilebilir hale getirmektedir. Ancak bu noktada çocuk bakımının aile dışında sağlanabilmesinin doğal bir limiti olacağı araştırmacılar tarafından dile getirilen bir husustur (National Research Council, 2005; Ermisch, 1989). Örneğin, Bradley ve Vandell (2007) çalışmalarında, kurum bakımına erken yaşta başlayan ve uzun süreli kurumda kalan çocukların gelişimleri üzerinde potansiyel yıkıcı etkilerin olabileceğini raporlamıştır. Bir diğer taraftan devlet koruması altında olan, başka bir ifadeyle çocuk evlerinde bakılan çocuklar hariç, diğer bütün bakım alternatiflerinde anne ve babanın yadsınamaz bir rolü olduğu bilinmektedir. Ancak bir çocuğun, gelişimsel gereksinimlerine ve bakım ihtiyaçlarına duyarsız bir ebeveyn tarafından büyütülmesinin de sağlıklı olmayacağı konusunda kolaylıkla fikir birliğine varılabilir (NICHD, 1997). Söz konusu örneklerden de anlaşılacağı üzere her bir bakım alternatifinin kendine göre avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır.

Şekil 1. Çocuk Bakım Alternatifleri

Şekil 1, aynı zamanda, kadınların çocuk sahibi olma ve iş hayatına katılma kararları arasındaki ilişkiyi de resmetmektedir. Eğer kadınlar kariyer hedefliyorsa ve iş hayatı ile çocuk sahibi olmayı çocuk bakım alternatiflerinin yetersizliğinden dolayı birleştiremeyeceğini düşünüyorsa, çocuk sahibi olmaktan vazgeçeceği veya ideal olarak gördüğü çocuk sayısına ulaşamayabileceği tahmin edilebilir. Birçok araştırma (Bakınız: Brill vd., 2016; Cassirer ve Addati, 2007; Samman vd., 2016; Todd, 2013) çocuk bakım sorumluluklarının kadınların istihdamına bariyer teşkil ettiğini göstermektedir. Bu görüşe paralel olarak Türkiye’de yapılan araştırmalarda da kadının çalışmasıyla birlikte hane gelir düzeyi artış gösterse de aile içinde iş-aile çatışması, ev işleri ve çocuk bakım sorunlarının ortaya çıktığı raporlanmaktadır (Özdevecioğlu ve Doruk, 2009). Bu sorunların çözümü olarak ebeveynler arasında ev işleri ve çocuk bakımı için iş kariyerlerine veda etmek zorunda kalan kesim genellikle kadınlar olmaktadır (Ayoğul ve Baraz, 2020). Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) (2017) tarafından yapılan araştırmada, çalışmaya katılan 0-5 yaş aralığında çocuğu olan kadınların % 77’sinin çalışmadıkları tespit edilmiştir. Çalışmayan kadınların % 42.5’inin küçük çocuğu olması çalışmama nedeni olarak ifade edilmiştir (Madra, 2017). Benzer şekilde Dünya

Bankası tarafından Türkiye verileri esas alınarak yürütülen çalışma, araştırma yılı itibariyle çalışmayan kadınların % 45'inin daha önce çalışıyor olduklarını göstermektedir. Bu kadınların %71'i ise iş gücünden ayrılmalarının temel nedeni olarak küçük çocuklarına bakım vermek olduğunu ifade etmişlerdir (Dünya Bankası, 2015).

Çocuğun tam zamanlı olarak ilkokula başlayana kadar annesi tarafından bakıldığı durumlarda, annenin iş piyasasından önemli bir süre ayrı kalmasına bağlı olarak tekrar işe başlaması çok mümkün olmamakla birlikte, işe yeniden başlayanların daha az terfi aldıkları ve kariyer gelişimlerinin olumsuz etkilendiği görülmektedir (Cassirer ve Addati, 2007; Hansen vd., 2006; Schochet ve Malik, 2017). Bu durum ise, anne dışında çocuğun bakımını sağlayabilecek alternatifleri ön plana çıkarmaktadır. Son zamanlarda yapılan birçok araştırma, erken çocukluk döneminde yapılan yatırımların çok daha verimli olduğunu, özellikle çocukların hayat başarısı için gerekli olan bilişsel olmayan becerilerinin bu dönemde yapılan yatırımlar ile iyileştirilebileceğini göstermektedir (Cunha ve Heckman, 2007; Doyle vd., 2009). Gelişimin en hızlı olduğu erken çocukluk döneminde alınan eğitimle çocukların gelişimleri arasında yakın ilişki bulunmaktadır (Károly vd., 2006). Calman ve Tarr-Whelan (2005) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, erken çocukluk döneminde eğitim alan çocukların gelişimlerinin ilerleyen dönemlerinde eğitim almayan akranlarına kıyasla daha yüksek oranda liste eğitimi aldığı, iş bulduğu ve aylık gelirlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Okul öncesi eğitime harcanan her doların kamuya 7,3 dolar değerinde fayda getireceği hesaplanmıştır (García vd., 2017). Benzer bir şekilde, ülkemizde AÇEV yürütücüsü olduğu Anne Çocuk Eğitim Programından yararlanan çocukların erken çocukluk döneminde eğitim almayan akranlarına kıyasla daha yüksek oranda üniversite eğitimi aldığı ve daha yüksek statüde iş sahibi olduğu tespit edilmiştir (Kagıtcıbaşı vd., 2009). En çarpıcı bulgulardan biri, sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerden gelen çocuklar ile sosyo-ekonomik seviyesi yüksek ailelerden gelen çocuklar arasında, 3 yaşından itibaren belirgin bir farklılık gözlemlenmiş ve bu fark çocuklar ilkokula başladıktan sonra yıllar içerisinde daha da artarak devam etmiştir (Heckman, 2006). Bu durum ise sosyo-ekonomik farklılıklardan ortaya çıkan eşitsizliklerin ancak ilkokuldan önce yapılabilecek yatırımlarla azaltılabileceği anlamına gelmektedir. Nitekim, okul öncesi eğitime yapılan

yatırımlarla yoksulluğun nesiller arası aktarımının önüne geçilebileceği konusunda bir anlayış gelişmiştir. James Heckman ve diğer ekonomistlerin öncülüğüyle ortaya konulan bulgular ile, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Avrupa Birliği (AB), Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ve neoliberalizmin öncüsü olan Dünya Bankası'nda erken çocukluk döneminde çocuklara yönelik yapılan yatırımları teşvik eden politikalar şekillenmeye başlamıştır (Mahon, 2010). Söz konusu politikaların Türkiye'nin de aday ülke olduğu AB ve tüm dünya ülkelerini ilgilendiren çerçeve çalışmaları nedeniyle UNDP'nin çocuk gelişimine yatırım konusundaki politikalarının incelenmesi yararlı olacaktır.

2002 yılında alınan 'Barselona hedefleri' olarak adlandırılan kararlar Avrupa Konseyi bütün aday ülkelerin resmi kayıtlı olarak sunulan çocuk bakım hizmetlerinin daha kapsayıcı olarak sunulmasını hedeflemiştir (European Commission, 2018). Bu üst hedefe 2010 yılına kadar ulaşılması için iki gösterge takip edilmektedir. Bu göstergeler, 3 yaş ile zorunlu okula başlama yaşı (ZOBY⁴) arası yaşlarda olan çocukların en az %90'ının; 0-3 yaş arası çocukların da en az %33'ünün resmi kayıtlı çocuk bakım hizmeti alıyor olmasıdır. Barselona Hedefleri'ndeki temel amaçlardan biri de kadınların ekonomik hayattaki durumlarının iyileştirilmesi olduğu belirtilmiştir. Bu hedeflere uygun gelişme olup olmadığı 2008, 2013 ve 2018 yılında gözden geçirilmiştir (European Commission, 2008, 2013, 2018). Ek Şekil 1'de, 2016 yılı verilerine göre, AB ülkelerinde 3 yaş ile zorunlu okula başlama yaşı arasındaki çocukların %86.3'ü kayıtlı çocuk bakım hizmeti aldıkları gösterilmektedir. Her ne kadar bazı ülkeler hedefe ulaşmasa da 3 yaş üstü çocuklarda kayıtlı çocuk bakım hizmetleri almanın, AB ülkelerinde büyük oranda bir norm haline geldiği sonucu çıkarılabilir. Ayrıca Ek Şekil 2'de AB ülkeleri için, 0-3 yaş çocukların, kayıtlı olarak çocuk bakım sağlayıcıları tarafından bakılıyor olma ortalamasının %32.9 olduğu görülmektedir. 0-3 yaş grubunda ülkeler arasında daha belirgin farkların olduğu dikkat çekmektedir.

UNDP öncülüğünde geliştirilen "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri"nden dördüncüsü 'Nitelikli Eğitim'dir. Bu hedefin 4.2 alt hedefi "2030'a kadar bütün

⁴Zorunlu okula başlama yaşı Finlandiya ve İsveç'te 7 olup, diğer Avrupa ülkelerinde genel itibarıyla 6 yaştır.

kız ve erkek çocuklarının onları ilköğretime hazır hale getirecek kaliteli okul öncesi eğitimine erişimlerinin güvence altına alınması.” olarak belirtilmiştir (UNDP, 2015). Söz konusu hedefin dünya çapında bir hedef olması kayda değerdir.

Benzer şekilde Türkiye'nin kalkınma planlarında ve MEB politika belgelerinde dünyadaki gelişmelere paralel olarak çocuk bakım hizmetlerine daha çok vurgu yapıldığını görmek mümkündür. Nitekim 11. Kalkınma planı 2.3 Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum üst hedefine ulaşabilmek için ‘Erken dönem çocuk bakım, eğitim ve gelişimine yönelik hizmetlerin sunumu ile erişilebilirliğinin artırılması ve niteliğinin yükseltilmesi sağlanacaktır. Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumların sayıları artırılacak ve hizmet sunum modelleri çeşitlendirilecek, denetimleri artırılacaktır ’ politika ve tedbirleri belirtilmiştir. 2.3.2. İstihdam ve Çalışma Hayatı alt hedefinde “Kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılmasını teminen bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması başta olmak üzere iş ve aile yaşamını uyumlaştıran uygulamalar dinamik bir biçimde hayata geçirilecektir.” politika ve tedbiriyle iş yaşam dengesinin önemine vurgu yapılmaktadır. 2.3.6. Çocuk alt başlığında ise, “Yoksulluğun nesiller arası aktarımını azaltmak ve fırsat eşitliğini artırmak üzere çocukların bireysel ihtiyaçlarına yönelik uygulamalar hayata geçirilecektir.” politika ve tedbiri belirtilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). 22. Programda 77. ve 89. Tedbirler ile “ekonomik yoksulluk çeken ailelerin çocuklarının da bu yoksulluktan en az düzeyde etkilenmeleri amacıyla bu ailelerin çocuklarının özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinden yararlananların sayısının artırılması”, “Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinden yararlanma imkânları geliştirilecektir” gibi alt hedefler ile yoksulluğun nesiller arası aktarımının önlenmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018). Ayrıca MEB 2023 Vizyonu belgesinde erken çocukluk eğitiminin önemi vurgulanmış ve kaliteli erken çocukluk eğitiminin eğitim sisteminin önemli bir basamağı olacağı ifade edilmiştir (MEB, 2018).

64. Hükümet Programında yer alan 48. Eylemde 100.000'inin üzerinde nüfusu olan belediyelere kreş açma zorunluluğu ve daha az nüfusu olan belediyelere ise kendi mali durumlarına uygun ise kreş açmalarının teşviki

öngörülmektedir (ASPB, 2015a). MEB'e bağlı faaliyet gösteren anaokullarına sağlanan teşviklerin; Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)'na denetiminde olan kreşlere de sağlanması, kamu kurumlarında kurulan ve aslen kamu personeline hizmet veren kreşlerin atıl kapasitesinin diğer insanlara da açılması, 150'den fazla kadın çalışanı olan kamu kurumlarına kreş açılması uygulaması ve özel sektör tarafından piyasaya arz edilen kreş imkânlarının artırılması gibi eylemler planlanmıştır. Özel sektörün hizmet arzının arttırılmasını teşvik etmek için, işletmelerin kendi çalışanlarına yönelik açtığı kreşlerin yatırım harcamalarına destek olunması ve Organize Sanayi Bölgeleri içinde hizmete açılan kreşlerin sayılarının arttırılması alt eylemler olarak belirlenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018).

Alanyazında genel itibariyle kurumsal bakımın önemine vurgu yapılmaktadır (Sayıl vd., 2009; Uğur, S.B., 2018). Çocuk bakım tercihlerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalardan biri de Heckman (1974)'ın çalışmasıdır. Heckman (1974), kadınların çocuk bakımı için, düşük maliyetli ve resmi olmayan bakım alternatiflerini tercih edebileceklerine dikkat çekerek bu alternatifin kullanılma olasılığını artıran faktörlerin; yakında yaşayan akrabalar, komşular, esnek çalışma saatine sahip eşler ve arkadaşlar olabileceğini belirtmiştir. Bu düşük maliyetli bakım alternatifine erişimini olan kadınların çalışma olasılıklarının daha yüksek olacağını vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Blau ve Robins (1988)'in araştırma sonuçları da çocuk bakım maliyetlerinin kadınların emek arzının önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Peyton vd. (2001), çalışmasında ise ailelerin çocuk bakım tercihlerinde temel olarak, çocuklarının elde edecekleri kazanımlara ve bakımın maliyetine dikkat ettikleri belirtilmiştir. Bu çalışmalardan farklı olarak Buriel ve Hurtado-Ortiz (2000) ile Huston vd. (2002), çalışmalarında ailelerin çocuk bakım tercihlerinde, ailenin yapısı (yaş, çocuk sayısı), eğitim düzeyi, etnik köken, akraba sayısı gibi özelliklerin ön planda olduğu vurgulanmıştır. Genel olarak, ebeveynlerin kurum temelli bakım hizmetlerini evde bakım hizmetlerine göre tercih etmesiyle ilişkilendirilen bazı faktörler bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda, sosyo-ekonomik düzeyi ve eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin kurum bakımını tercih etme olasılıklarının daha yüksek olduğu (Capizzano ve Adams, 2003; Fuller vd., 1996; Liang vd., 2000; Planty vd., 2008), çocuğun yaşı büyüdükçe resmi bakım alternatiflerinin daha çok tercih

edildiği (Early ve Burchinal, 2001; Fuller vd., 1996; Huston vd., 2002), çocuk sayısının az olması durumunda resmi kurumlar tercih edilirken, hane halkı büyüdüğünde akrabalarından yardım alma düzeyinin arttığı (Liang vd., 2000), çocuklarda öğrenme, gelişimsel gereksinim ve nitelikli eğitim gibi faktörlere önem verilmesinin kurum bakımına yönelimi arttırdığı (Johnson vd., 2017; Kim ve Fram, 2009) ve kurumların çalışma saati, esnekliği ve maliyeti gibi unsurların ebeveynlerin bakım tercihlerini etkilediği (Chaudry vd., 2010; Kim ve Fram, 2009) belirtilmektedir. Türkiye’de ise çocuk bakım tercihlerini etkileyen unsurlardan biri kadının çalışma durumu olarak belirtilmektedir. Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ve AÇEV’in yürüttüğü yakın tarihli araştırmaları, sanayi ya da hizmet sektöründe çalışan kadınların çocuklarının okul öncesi eğitimden yararlanma olasılıklarının çalışmayan kadınların çocuklarına göre %7 oranında daha fazla olduğunu göstermektedir (Madra, 2017). Kakıcı ve arkadaşları (2007) tarafından 1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) verileri kullanılarak yapılan çalışmada, çalışan, 5 yaş ve altı çocuğa sahip olan kadınların çocuk bakım tercihlerinde kadının yaşı, eğitimi, işteki durumları, yaşanılan yer ve ailenin temel gelir kaynağı gibi unsurların etkili olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada ise Türkiye’deki farklı çocuk bakım alternatiflerinin ebeveynler tarafından tercih edilmesini etkileyen faktörlerin belirlenmesi, özellikle kurumsal bakım ve dadı tarafından bakılan çocukların oranlarının zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, çalışmada Türkiye’de yaşayan kadınları temsil eden bir örnekleme sahip olan TNSA 2003-2018 yılları arasında yapılmış 4 dalgasının fert düzeyindeki verileri kullanılmıştır. Bu çalışma ile çocuk bakım alternatiflerini ve ailelerin çocuk bakımı ile ilgili tercihlerini etkileyen faktörlerin Türkiye’deki belirleyicilerini inceleyerek alanyazına katkı yapılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın bulgularının kadın istihdamına, ekonomik büyümeye ve doğurganlık oranının nüfusun yenilenme oranının altına düşmemesi için yapılacak politikalara da bakan yönleri vardır. Nitekim, çocuk bakım alternatifleri yeterli olmadığı durumda kadınların istihdama katılmaması veya çocuk sahibi olmaktan vazgeçmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu araştırmada kullanılan TNSA araştırması verilerinden derlenen çalışmama nedenine baktığımızda

kadınların %20'den fazlası çocuk bakım sorumlulukları nedeniyle çalışmadıklarını belirtmişlerdir (Detaylar için bakınız Ek Tablo 1) Nitekim, hem kadın istihdamını hem de çocuk sahibi olmayı teşvik edici politikaların erken çocuk bakımı konusunda kapasite gelişimi olmadan başarıya ulaşması neredeyse imkansızdır.

YÖNTEM

Bu araştırmada niceliksel araştırma yöntemlerinden olan regresyon ile ikincil verilerin analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmanın bağımlı değişkeni, çalışan kadınların tercih ettiği çocuk bakım alternatifleridir. Bu alternatifler anne bakımı, anneanne/babaanne bakımı, dadı ve kreşdir. Anne bakımı ve anneanne/babaanne bakımı geleneksel bakım yöntemleri olarak, kreş ise kurumsal bakım olarak sınıflandırılabilir. Tablo 1'de gösterildiği gibi daha az yaygın kullanılan alternatifler de olmakla birlikte bu alternatifler yüzde olarak daha az bir kısmı oluşturduğu için ana gövdeyi oluşturan bu dört seçenek incelenmektedir. Bağımlı değişkenin alabildiği dört değer kendi içinde bir büyüklük küçüklük ilişkisi olmadığı için betimleyici istatistikler kısmında kategorileri birbirine kıyaslamaya izin veren tek yönlü Anova analizi ve çok kategorili (multinomial) lojistik regresyon analizi yapılmıştır.

Çok kategorili lojistik modelin önemli bir özelliği, bağımlı değişkene cevap olabilecek x kadar alternatif varsa, $x-1$ kadar model tahmin edilmesidir (McFadden, 1980, 1987). Bizim araştırmamızda ana çocuk bakım alternatifi olarak 4 kategori olduğu için çocuğa anne tarafından bakılması referans kategori kabul edilerek, 3 model tahmini yapılmıştır.

Bağımsız değişken olarak çocuğun yaşı, annenin yaşı, annenin üniversite veya üstü eğitime sahip olması, kadının ücretsiz aile işçisi olarak çalışma durumu, ailenin malvarlığı endeksi, ailedeki kız çocuğu ve erkek çocuğu sayıları, hanedeki toplam birey sayısı ve 12 NUTS-1 bölgesi değişkenleri regresyon modellerine dahil edilmiştir.

Çok kategorili regresyon tahmini sonucu ortaya çıkan katsayıların üssü alınarak hesaplanan nispi risk oranları daha kolay katsayı yorumuna izin vermektedir. Nispi risklilik katsayılarının nasıl yorumlanması ile ilgili arkaplan bilgisinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bir değişkenin katsayısının

nispi risklilik oranı, söz konusu değişkenin artmasıyla sonuçların referans kategoriye kıyasla, ele alınan kategoriye düşme oranını göstermektedir (Ranganathan vd., 2015). Kısaca, değişkenin nispi risklilik katsayısı 1'den büyük olduğunda sonucun referans kategoriye kıyasla ele alınan kategoriye girmesinin daha büyük bir ihtimal olduğu sonucunu gösterirken, değişkenin nispi risklilik katsayısı 1'den küçük olduğunda sonucun ele alınan kategoriden daha çok referans kategoriye girmesinin daha olası olduğu anlamına gelmektedir.

VERİ

Bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından 5 yılda bir yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)'nın 2003, 2008, 2013 ve 2018 yıllarında toplanan birey düzeyindeki verileri kullanılmıştır (HÜNEE, 2004; 2009; 2014; 2019).

TNSA'da kadınların doğurganlık tercihleri, sağlık durumu, doğum kontrol yöntemleri kullanma tercihleri, çocuklarının sağlık ve aşılama durumu gibi konularda veri derlenmiştir. Bununla birlikte, kadınların yaşı, yaşadığı il, eğitim durumu, çalışma durumu gibi birçok sosyo-ekonomik arkaplan göstergesi de bulunmaktadır. TNSA'nın her bir dalgasında, Türkiye'deki kadınları temsil eden bir örneklem seçilmiştir.

TNSA, 2003 yılında 8.075 kadın ile, 2008 yılında 7.405 kadın ile, 2013 yılında 9.746 kadın ile son olarak da 2018 yılında 7.346 kadın ile görüşülerek gerçekleştirilmiştir. 2003 ve 2008 yılı anketlerinde en az bir kez evlenmiş kadınlar ile görüşülürken 2013 ve 2018 yılı anketlerinde hiç evlenmemiş kadınlar ile de görüşülmüştür. Yıllar içinde tutarlığı sağlamak açısından ilk olarak örneklem en az 1 kez evlenmiş kadınlar ile sınırlandırılmıştır. Bu kısıt altında, 2003'ten 2018 yılına kadar olan anketler birleştirildiğinde toplam 28.183 gözlem bulunmaktadır. Çocuk bakımı ile ilgili soru sadece çalışan ve hanede 5 yaş veya altında çocuğu olan kadınlara sorulduğu için bu çalışmada kullanılacak 3.288 yanıt bulunduğu tespit edilmiştir.

Kadının çalışması başlığı altında çalışan kadınlara, çalıştıkları zamanlarda çocuklarına kimin baktığı sorusu da yöneltilmiştir. Çalışan kadınların çocuklarına kimin baktığı sorusu şu şekilde sorulmuştur: "Siz çalışırken(evdeki en küçük çocuğa) kim bakar?" Bu soruya verilebilecek cevaplar ise 1 "Kendisi",

2 “Eşi”, 3 “Kız çocuk”, 4 “Kendi annesi” 5 “Eşinin Annesi” 6 “Erkek çocuk” 7 “Diğer Akrabalar” 8 “Ücretli Bakıcı” 9 “Kreş/Yuva” ve doğumdan sonra çalışmamış olan kadınların da seçimi ayrı bir kategori olarak belirtilmiştir. 2008 hariç diğer bütün yıllarda 5 yaşının altında çocuğu olan çalışan kadınlara hangi çocuk bakım alternatifini kullandığı yöneltirken, 2008 yılında 6 yaştan küçük çocuğu olan çalışan kadınlara aynı soru yöneltmiştir. 2008 yılındaki 6 yaş için sorulmasına rağmen, diğer yıllar ile kıyaslanabilmesi için bütün yıllarda 5 yaşının altında çocuğu olanlar analize dahil edilmiştir ve tablolarda 5 yaş ve altında çocuğu olanlar için değerleri yansıtmaktadır.

Arka plan değişkenleri olarak cevaplayıcı kadın ile beraber yaşayan kız ve erkek çocuk sayıları bilgisi eklenmiştir. Nitekim, ilgili literatürde de belirtildiği üzere hanehalkının büyüklüğü arttıkça kurumsal bakım alternatifinin azaldığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada hanehalkı sayısının önemli bir belirleyicisi olarak evde yaşayan daha büyük yaştaki çocuk sayısı bilgileri de bakım opsiyonu olarak gündeme gelmektedir. Benzer şekilde, eğer evde cevaplayıcı kadından başka yetişkinler varsa (örneğin hanehalkı geniş aile ise) kadın çalıştığı durumda evdeki yetişkinlerin çocuğa bakmaları söz konusu olabilecektir. Bu nedenle çalışmada hanedeki toplam fert sayısı da bir arka plan değişkeni olarak tutulmuştur. Ayrıca literatürde de yer aldığı gibi kurumsal bakımın maliyeti çocuk bakım alternatifini etkiliyor olduğundan dolayı, bu etkinin Türkiye örneğinde var olup olmadığının anlaşılabilmesi için bir varlık endeksi değişkeni de çalışmada analize dahil edilmiştir.

HÜNEE tarafından, varlık endeksi hesaplamak için ankete katılan kadınlara hanelerinde çeşitli eşyaların var olup olmadığı sorulmuş, verilen cevaplara göre bir varlık endeksi hesaplanmış ve verilere eklenmiştir. Varlık endeksi ile ekonomik durumun ölçülmesinin, geliri ölçmenin mümkün olmadığı durumlarda (özellikle kırsalda yaşayan insanlar ile şehirde yaşayan insanları sosyo-ekonomik açıdan karşılaştırabilmek için) iyi bir yöntem olduğu bilinmektedir. Bu nedenle çalışmada HÜNEE tarafından hesaplanan varlık endeksi değerlerinin kullanılması tercih edilmiştir.

Çalışmaya dahil edilen diğer bir değişken, kadının iş yerindeki pozisyonudur. İlkaracan (2012) Türkiye’de çalışan kadınların önemli bir yüzdesinin ücretsiz aile işçisi olduğunu belirtmiş; bu kadınların da çoğunlukla tarım

sektöründe çalışıklarına dikkat çekmiştir. Fakat bu kadınların normal iş piyasasındaki kadınlara göre çocuklarını iş yerlerine beraberlerinde götürme konusunda önemli bir sorunları olmadığından dolayı onları ayrıca incelemenin faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Tüm bu değişkenlere ek olarak giriş bölümünde de belirtildiği üzere, yeni doğan bir bebeğin temel bakım ihtiyaçları ve gelişimsel gereksinimlerinin; erken çocukluk dönemindeki, okul çağındaki ya da ergenlik dönemindeki çocukların bakım ve gelişimsel gereksinimleriyle önemli ölçüde farklılık gösterebileceği dikkate alındığından, analize çocuğun yaş değişkeni de dahil edilmiştir.

Sonuç olarak yapılan regresyon analizine burada sıralanan değişkenler dahil edilmiştir: çocuğun yaşı, kadının yaşı, yaşanılan yerin şehir veya kırsal olma durumu, kadının eğitim seviyesi, işteki pozisyonu (kategoriler:ücretsiz aile işgücü), hanehalkının varlık seviyesi, hanedeki birey sayısı, erkek ve kız çocuk sayısı, yaşanılan bölge (12 NUTS 1 bölgesi).

BULGULAR

Tablo 1'de 2003 ile 2018 yılları arasında 5 yaşı ve altında çocuğu olan ve çalışan kadınların kullandığı çocuk bakım alternatifleri listelenmektedir. Bu tabloya göre 2003 yılı itibariyle çalışan kadınların yaklaşık %39'unun kendi çocuğuna baktığı görülmektedir. Yıllar içinde bu oran bir miktar düşerek 2018 yılında yaklaşık %24 olarak gerçekleşmiştir. Bu bulgu, 5 yaş altında çocuğa sahip çalışan kadınların bile, çocuklarına kendilerinin bakım vermelerinin yaygın bir uygulama olduğunu göstermektedir. Bir kadının hem çalışabilmesi hem de çocuğuna bakabilmesi iş yerindeki statüsü ile ilgili olabilir. Çünkü bir kadın ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor ise veya kendi işini yapıyorsa çocuğuna hem bakıp hem de işini devam ettirmesi mümkün olabilirken; bir ofiste başka çalışanlarla beraber çalışan bir kadın için bu durum pek mümkün görünmemektedir. İkinci satırda verilen baba⁵ (öz veya üvey) tarafından bakılan çocukların oranları da yaklaşık %2-%3 olarak görülmektedir. Üçüncü satırda gösterilen ailedeki büyük kızın, 5 yaşının altındaki çocukla ilgilenme

⁵ Tablo 1'de çocuk bakım alternatiflerini kullanım sorusunu çocuğun annesi cevapladığı için, çocuğun babası yerine kadının kocası ifadesi bulunmaktadır. Bu cevap seçenekleri veriyi derleyen HÜNE tarafından belirlendiği için orijinaline sadık kalmak amacıyla bu şekilde yazılmıştır.

oranındaki sistematik düşüş; olumlu bir değişim olarak değerlendirilmektedir. Dördüncü ve beşinci satır birlikte değerlendirildiğinde, çocuk bakımında kadının annesinin rolü artarken, kayınvalidenin rolünün yıllar içinde bir miktar azaldığı görülmektedir. Altıncı satırda bir bakım tercihi olarak gösterilen büyük erkek çocuğun 5 yaş altı çocuğa bakması daha az rastlanan bir durum olarak değerlendirilebilir. Diğer akrabaların da rolünün yıllar içinde azaldığı yedinci satırda görülmektedir. Sekizinci satırda ise daha profesyonel bakım sayılabilecek ücretli bakıcı (dadı) 2003 yılında %4 seviyesinden 2018 yılında yaklaşık %9 seviyesine ulaştığı dikkat çekmektedir. Benzer şekilde onuncu satırda kreşler ve anaokullarıyla sağlanan kurumsal bakım alternatifinin tercih edilme oranının, %4 seviyesinden %12 seviyesine geldiği görülmektedir. Tablo bir bütün olarak değerlendirildiğinde yine de geleneksel çocuk bakımının 2018 yılı itibarıyla dahi çok yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki çocuk bakımının %60'ı üç kadın tarafından sağlanmaktadır: Anne, anneanne, babaanne.

Tablo 1. Çocuk Bakım Alternatifleri Kullanım Oranları

	2003	2008	2013	2018
Kendisi (kadın)	38.76	34.68	27.21	23.75
Kocası bakan	2.28	2.47	2.49	2.87
Büyük kız çocuk	12.19	7.4	7.32	4.02
Kadının annesi	7.63	8.96	15.06	16.28
Kocanın annesi	20.05	23.38	18.78	18.01
Büyük erkek çocuk	1.10	0.65	1.38	0.38
Diğer akrabalar	6.37	4.81	5.66	3.07
Ücretli bakıcı	4.32	4.94	6.63	8.81
Kurumsal bakım	4.17	5.97	12.29	12.45
Diğer	3.15	6.76	3.17	10.35
N	1.272	770	724	522

Kaynak: HÜNEE, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003-2018

Betimleyici Sonuçlar

Çocuk bakım alternatiflerinin tercih edilmesinde, ailelerin özelliklerine göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek için; çocuk bakım alternatiflerinin ana omurgasını oluşturan geleneksel bakım yöntemlerinden anne,

anneanne ve babaanne tarafından bakım ile geleneksel olmayan bakım yöntemlerini oluşturan dadı ve kurumsal bakım yöntemlerine ait bazı göstergeler incelenmiştir.

Tablo 2'de 1. sütunda 5 yaş altı çocuğuna kendi bakan annelere ait ortalama ve standart sapma değerleri gösterilmektedir. Sonraki sütunlar sırasıyla anneanne/babaanne tarafından bakılan, dadı ve kreşlerde bakılan çocuklara ve annelerine dair değerler gösterilmektedir.

Tablo 2'de sunulan özet istatistiklere göre, dadıların baktığı çocukların yaşı en küçüktür ($Ort=1.79$; $SS=1.48$). Kreşlerde bakılan çocukların yaşı en büyüktür ($Ort=3.77$; $SS=1.16$). Annesi tarafından bakılan çocuklar ile anneanne/babaanne tarafından bakılan çocukların yaşları ortalaması birbirine yakındır ($Ort=2.50$; $SS=1.65$ vs $Ort=2.12$; $SS=1.59$) ve bu ortalamalar da bütün örneklemin ortalaması olan 2.41'e ($SS=1.67$) yakındır. Tek yönlü varyans analizine göre, bakım sağlayan kategoriler arasında çocuğun yaşı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($F(3, 2.542)=85.62$, $p=0.000$). Annenin yaşı itibariyle bakım alternatifleri incelendiğinde dadı veya kurumsal bakımı tercih eden annelerin yaşlarının, çocuğuna kendi bakan veya anneanne veya babaannesine baktıran kadınlardan yaşça daha büyük oldukları gözlemlenmektedir. Tek yönlü varyans analizine göre gözlenen bu fark anlamlıdır ($F(3, 2.542)=56.61$, $p = 0.000$). Dadı ve kurumsal bakımı tercih edenler malvarlığı açısından belirgin ölçüde iyi durumdadır ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($F(3, 2.542) =282$, $p = 0.000$).

Yaşanılan yerin şehir veya kır olma durumuna göre incelendiğinde, bütün örneklemin %60'ının şehirde yaşadığı görülmektedir. Çocuk bakım alternatiflerine göre dadı ve kreşler gibi kurumları tercih eden kadınların %90'ı, çocuğuna kendi bakan kadınların % 54'ü, anneanne/babaanne tarafından çocuk bakımı sağlanan kadınların ise %60'ının şehirlerde yaşadığı tespit edilmiştir. Söz konusu farklar tek yönlü varyans analizine göre anlamlıdır ($F(3, 2.542) =65.67$, $p = 0.000$). Bu sonuç, kişinin yaşadığı yerin çocuk bakımı alternatifleri fırsatları konusunda önemli bir belirleyici olabileceğini göstermektedir.

Kadının eğitim seviyesine göre bütün örneklemin %21'i üniversite ve üstü eğitime sahiptir. Dadı ve kurumsal bakım kullanan annelerin sırasıyla %75 ve % 67'si üniversite ve üstü eğitime sahiptir. Geleneksel bakım yöntemlerini

kullanan anneler arasında ise üniversite mezunu olma yüzdesi belirgin ölçüde daha düşüktür ve bu farklar tek yönlü varyans analizine göre istatistiksel olarak anlamlıdır ($F(3, 2.542) = 367.47, p = 0.000$).

Kadının işteki pozisyonuna göre incelendiğinde, bütün örneklemin %35'i ücretsiz aile işçisi kategorisi altında yer almaktadır. Ücretsiz aile işçisi kategorisi altında yer alan kadınların kurumsal bakım ve dadıdan çocuk bakımı hizmeti alma ihtimalinin belirgin oranda düşük olduğu görülmektedir. Çocuğuna kendi bakan kadınların %41'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, dadı ve kreşlerden hizmet alan kadınların sırayla sadece %1'i ve %2'si ücretsiz aile işçisidir ve bu farklar tek yönlü varyans analizine göre istatistiksel olarak anlamlıdır ($F(3, 2.542) = 85.64, p = 0.000$).

Kadınların sahip olduğu erkek ve kız çocuk sayısına göre, çocuklarına dadı veya kreşler tarafından bakılan kadınların kız çocuk sayısı ortalamaları sırasıyla 0.79 ($SS=0.72$) ve 0.69 ($SS=0.67$) iken, çocuklara anneanne/babaanne veya annenin kendisinin baktığı kadınların kız çocuklarının sayısı ortalamaları sırasıyla 0.96 ($SS=0.96$) ve 1.33 ($SS=1.22$)'tür. Bu farklar tek yönlü varyans analizine göre istatistiksel olarak anlamlıdır ($F(3, 2.542) = 42.65, p=0.000$). Erkek çocuk sayısının ortalamaları ise birbirine yakın olup tek yönlü varyans analizine göre aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($F(3, 2.542) = 2.05, p = 0.104$).

Hanedeki birey sayısına göre anne veya anneanne/babaanne tarafından bakılan ailelerde beraber yaşayan kişi sayısı ortalamaları sırasıyla 5.98 ($SS=2.87$) ve 5.63 ($SS=3.18$) iken; dadı ve kurumsal bakım hizmetini tercih eden ailelerin beraber yaşadığı kişi sayısı ortalamaları sırasıyla 3.97 ($SS=0.99$) ve 3.79 ($SS=1.07$)'dur. Bu farkların da tek yönlü varyans analizine göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F(3, 2.542) = 61.86, p = 0.000$).

Yaşanılan bölgeye göre çocuk bakım tercihlerinde fark olup olmadığını anlamak için TNSA'nın veri topladığı 12 bölge incelenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre göre, bölgeler arasında dadı kullanımında istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($F(11, 2.534) = 1.17, p=0.30$). Kurumsal bakım kullanma hususunda ise bölgeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmaktadır ($F(11, 2.534) = 6.66, p=0.000$). Kurumsal bakım tercihinin Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine kıyasla;

İstanbul, Doğu Marmara, Ege ve Batı Anadolu bölgelerinde daha yaygın olduğu söylenebilir. Tablo 2'ye göre kurumsal bakımı tercih etmenin en yüksek oranının %14'le İstanbul olduğu, en düşük oranının ise %4'le Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğu görülmektedir. Akdeniz ve Batı Karadeniz bölgeleri hariç diğer bütün bölgeler için çocuk bakım alternatifleri tercihinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıklar, ekonomik olarak dezavantajlı olan Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kurumsal bakım alternatiflerinin daha az sunulmasıyla veya bu bölge halkının bu bakım yöntemlerini daha az talep ediyor olmasıyla ilgili olabilir.

Tablo 2. Betimleyici İstatistikler

	Toplam	Anne tarafından	Anneanne / Babaanne	Dadı	Kurumsal Bakım
Çocuğun yaşı	2.41 [1.67]	2.50 [1.65]	2.12 [1.59]	1.79 [1.48]	3.77 [1.16]
Annenin yaşı	30.86 [5.94]	30.29 [5.99]	29.09 [5.32]	32.38 [4.54]	33.66 [4.69]
Malvarlığı endeksi	2.90 [1.52]	2.38 [1.30]	3.06 [1.50]	4.63 [0.75]	4.50 [0.87]
Yaşam yeri: Şehir	0.60 [0.49]	0.54 [0.50]	0.60 [0.49]	0.90 [0.30]	0.91 [0.29]
Annenin Eğitim seviyesi: Üniversite ve üstü	0.21 [0.41]	0.04 [0.19]	0.25 [0.43]	0.75 [0.43]	0.67 [0.47]
Anne: Ücretsiz aile işçisi	0.35 [0.48]	0.41 [0.49]	0.36 [0.48]	0.01 [0.10]	0.02 [0.14]
Kız çocuk sayısı	1.24 [1.20]	1.33 [1.22]	0.96 [0.96]	0.79 [0.72]	0.69 [0.67]
Erkek çocuk sayısı	0.75 [1.01]	0.77 [1.08]	0.67 [0.87]	0.65 [0.79]	0.70 [0.75]
Hanedeki birey sayısı	5.70 [2.98]	5.98 [2.87]	5.63 [3.18]	3.97 [0.99]	3.79 [1.07]
Yaşanılan Bölge					
İstanbul	0.07 [0.26]	0.06 [0.24]	0.07 [0.26]	0.09 [0.28]	0.14 [0.35]
Batı Marmara	0.05 [0.21]	0.03 [0.17]	0.07 [0.26]	0.05 [0.21]	0.05 [0.22]
Ege	0.08 [0.27]	0.06 [0.24]	0.11 [0.31]	0.11 [0.32]	0.11 [0.31]
Doğu Marmara	0.07 [0.26]	0.05 [0.23]	0.08 [0.27]	0.09 [0.29]	0.13 [0.34]
Batı Anadolu	0.06 [0.24]	0.06 [0.23]	0.06 [0.23]	0.07 [0.26]	0.11 [0.31]
Akdeniz	0.12 [0.33]	0.14 [0.35]	0.12 [0.33]	0.12 [0.33]	0.09 [0.29]
Orta Anadolu	0.06 [0.24]	0.04 [0.19]	0.06 [0.25]	0.08 [0.27]	0.08 [0.26]
Batı Karadeniz	0.09 [0.28]	0.07 [0.26]	0.11 [0.31]	0.11 [0.31]	0.09 [0.28]
Doğu Karadeniz	0.11 [0.31]	0.10 [0.30]	0.12 [0.33]	0.11 [0.32]	0.08 [0.28]
Kuzeydoğu Anadolu	0.07 [0.26]	0.12 [0.32]	0.05 [0.22]	0.03 [0.18]	0.04 [0.20]
Ortadoğu Anadolu	0.06 [0.25]	0.08 [0.27]	0.04 [0.20]	0.04 [0.19]	0.04 [0.19]
Güneydoğu Anadolu	0.15 [0.35]	0.18 [0.39]	0.10 [0.30]	0.10 [0.30]	0.04 [0.20]
N	3.288	1.081	1.025	187	253

Regresyon Sonuçları

Tablo 2'de sunulan sonuçları bir adım daha ileri taşımak için regresyon analizi yapılmıştır. Nitekim yöntem bölümünde bahsedildiği üzere bağımlı değişken olarak belirlenen çocuk bakım alternatiflerinin kategorik bir değişken olması nedeniyle (kendi aralarında büyüklük ve küçüklük gibi doğal bir sıralamasının olmaması) çok kategorili (multinomial) lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Modeller annenin baktığı, anneanne/babaanne tarafından bakılan, dadı ve kreş alternatiflerini kullanan 2.546 gözlem için tahmin edilmiştir. Regresyon modelindeki en az bir değişkenin anlamlı olup olmadığını test eden Wald istatistik değeri 758.39 ve p değeri 0.000'dır. Bu da regresyon modelinin sadece sabit terimli modele göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak açıkladığı anlamına gelmektedir. Oluşturulan regresyon modelinin pseudo R^2 değeri 0.26 olarak hesaplanmıştır. Çok kategorili lojistik regresyonun pseudo R^2 değeri, -EKK yöntemindeki gibi yorumlanamasa da- modelleri birbiriyle kıyaslarken modelin ne kadar iyi tahmin verdiğiine dair iyilik uyum endeks değeridir. Sonuçları daha kolay yorumlayabilmek için de çok kategorili regresyon tahmini sonucu ortaya çıkan katsayıların exponensiyeli alınarak nispi risk oranları Tablo 3'de sunulmuştur. Bu çalışmada, çocuğa anne tarafından bakılması referans kategori kabul edilerek 3 model tahmin edilmiştir. 1. modelde annesi tarafından bakılan çocuklara kıyasla anneanne/babaanne tarafından bakılma durumunun, 2. ve 3. modelde annesi tarafından bakılan çocuklara kıyasla sırasıyla dadı ve kurumsal bakım tercih edilme durumunun belirleyicileri gösterilmektedir.

Yöntem kısmında ifade edildiği gibi, bağımsız değişkenin nispi risklilik oranı 1'den küçük ise bağımsız değişken arttığında bağımlı değişkenin referans grubunda olma ihtimali artmakta, bağımsız değişkenin nispi risklilik oranı 1'den büyük ise bağımsız değişken arttığında bağımlı değişkenin bahse mevzu olan kategoriye girme ihtimali artmaktadır.

Tablo 2'deki sonuçlara göre çocuğun yaşının bir yıl artması, modeldeki diğer değişkenler sabit tutulduğunda anne bakımına kıyasla anneanne/babaanne bakımını tercih etme nispi riskinin 0.91 kat daha artmıştır. Diğer bir ifade ile, katsayı 1'den küçük olduğu için çocuğun yaşının artmasıyla anne tarafından bakımın anneanne/babaanne tarafından bakıma tercih edilme olasılığını

artıracağı söylenebilir. Çocuğun yaşının etkisi açısından benzer bir ilişki, anne bakımı ile dadı tarafından bakımın kıyaslanmasında da gözlemlenmektedir. Tablo 2'nin 3. sütununda verilen sonuçlara göre, çocuğun yaşının artması anne bakımına kıyasla kurumsal bakımın tercih edilmesini ihtimalini artırmaktadır.

Annenin yaşı istatistiksel açıdan anlamlı olarak annenin bakmasına kıyasla, anneanne/babaanne tarafından bakılma ile negatif ilişki içindedir. Başka bir deyişle, diğer değişkenler hesaba katıldığında dahi annenin yaşının artması anneanne/babaanne tarafından bakım ihtimalini azaltmaktadır. Annenin yaşının artması, anne bakımına göre dadı veya kurumsal bakım hizmeti alma ihtimalini artırmaktadır.

Malvarlığı endeksindeki artış anne bakımına göre her üç diğer alternatif ile de pozitif ve anlamlı ilişki içindedir. Özellikle dadı ve kurumsal bakım ihtimalini daha büyük oranda etkilemektedir. Modeldeki diğer değişkenler sabit tutulduğunda, malvarlığı endeksinin 1 puan artması anneanne/babaanne bakımını 1.2 kat artırırken, dadı ve kurumsal bakımı tercih etme nispi riskinin ise sırasıyla 2.6 ve 2.2 kat artırması beklenir.

Yaşanılan yerin şehir veya kırsal bölge olmasıyla ilgili istatistiksel olarak anlamlı bir bulgu elde edilmemiştir. Annenin üniversite ve üstü eğitim seviyesine sahip olması ise çocuğuna kendi bakması yerine anneanne veya babaanne tarafından bakılması, dadı ve kurumsal bakım hizmetlerinin her biri ile pozitif ve anlamlı ilişki içindedir. Modeldeki diğer değişkenler sabit tutulduğunda, üniversite ve üstü eğitime sahip annelerin diğerlerine kıyasla anneanne/babaanne bakımını tercih etme nispi riskinin 7 kat daha yüksek olması, dadı tarafından bakımı tercih etme nispi riskinin 11 kat yüksek ve kurumsal bakımı tercih etme nispi riskinin de 16 kat yüksek olarak hesaplanmıştır.

Annenin ücretsiz aile işçisi olması halinde anneanne/babaanne tarafından bakımın nispi riski 1.3 kat daha olası iken, dadının ve kurumsal bakımın tercih olasılığı sırasıyla 0.12 ve 0.24 kat daha olasıdır. Bu da, annenin ücretsiz aile işçisi olmasının anneanne/babaanne tarafından bakım ile pozitif ilişki içinde olduğu, dadı veya kurumsal bakım alma ihtimali ile negatif ilişki içinde olduğu anlamına gelmektedir.

Erkek çocuk sayısı ile anne bakımına kıyasla diğer bakım opsiyonları arasında anlamlı bir ilişki görülmezken, kız çocuk sayısı ile de sadece anne

bakımına kıyasla anneanne/babaanne tarafından bakım ihtimali arasında pozitif bir ilişki görülmüş, diğer opsiyonlar için herhangi anlamlı bir sonuç bulunamamıştır. Hanedeki birey sayısının artışı çocuğa anneanne /babaannenin bakma ihtimalini arttırırken, çocuğun dadı veya kreşten bakım alma ihtimalini azaltmaktadır.

Ayrıca analizde bölge değişkenlerinin katsayıları ele alınmıştır. Anne tarafından bakıma kıyasla anneanne/babaanne tarafından bakım, Güneydoğu Anadolu bölgesine kıyasla; Batı Anadolu, Ortadoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri hariç her bölgede daha yüksek ihtimaldir. Bu bulgu Güneydoğu Anadolu bölgesinde kültürel olarak çocuğa annenin bakması gerektiği ile ilgili bir değer yargısından kaynaklanıyor olabilir. Ya da bu durum annenin çalıştığı işin çocuğuna bakabilmesine imkan tanıyor olmasıyla da ilgili olabilir. Özellikle tarla işlerinde çalışan annelerin çocuklarını beraberlerinde tarlaya götürebilmeleri mümkün olabilmektedir. Bölge değişkenleri anne tarafından bakıma kıyasla dadı veya kurumsal bakım ihtimali açısından değerlendirildiğinde çok belirgin bir tablo ortaya çıkmamakla birlikte, yalnızca Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde %95 güven aralığında dadı bakımı ihtimalinin anne tarafından bakıma kıyasla önemli ölçüde daha düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Çok kategorili Lojistik Regresyon Sonuçları, Nispi Risk Oranı

	Anneanne/Babaanne	Dadı	Kurumsal Bakım
	(1)	(2)	(3)
Çocuğun yaşı	0.906*** (0.03)	0.787*** (0.06)	2.033*** (0.16)
Annenin yaşı	0.963*** (0.01)	1.081*** (0.03)	1.057*** (0.02)
Malvarlığı endeksi	1.200*** (0.05)	2.572*** (0.32)	2.156*** (0.22)
Yaşam yeri: Şehir	0.828 (0.10)	0.670 (0.21)	0.745 (0.22)
Annenin Eğitim seviyesi:	6.953***	11.35***	16.33***
Üniversite ve üstü	(1.41)	(3.09)	(4.51)
Anne: Ücretsiz aile işçisi	1.333** (0.16)	0.116*** (0.09)	0.239*** (0.12)
Kız çocuk sayısı	0.845*** (0.04)	0.902 (0.13)	0.794 (0.12)
Erkek çocuk sayısı	0.999 (0.05)	1.028 (0.16)	1.114 (0.16)
Hanedeki birey sayısı	1.081*** (0.02)	0.852* (0.07)	0.675*** (0.08)
İstanbul	2.018***	0.533	1.790
(Ref: Güneydoğu Anadolu)	(0.49)	(0.25)	(0.86)
Batı Marmara	4.667*** (1.23)	1.071 (0.56)	1.782 (0.98)
Ege	3.047*** (0.66)	1.298 (0.56)	2.457* (1.20)
Doğu Marmara	2.351*** (0.56)	0.767 (0.34)	2.531* (1.21)
Batı Anadolu	1.473 (0.37)	0.402* (0.19)	1.476 (0.70)
Akdeniz	1.793*** (0.34)	1.238 (0.52)	1.561 (0.74)
Orta Anadolu	3.051*** (0.76)	1.887 (0.89)	3.010* (1.69)
Batı Karadeniz	2.468*** (0.52)	0.920 (0.39)	1.456 (0.71)
Doğu Karadeniz	2.029*** (0.40)	0.779 (0.33)	1.053 (0.52)
Kuzeydoğu Anadolu	0.672* (0.14)	0.288** (0.16)	0.909 (0.59)
Ortadoğu Anadolu	0.892 (0.21)	0.922 (0.54)	1.391 (0.85)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'deki kurumsal bakım ve dadı tarafından bakılan çocukların oranlarının zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğinin incelenmesi ve farklı çocuk bakım alternatiflerinin ebeveynler tarafından tercih edilmesini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, çalışmada Türkiye'de yaşayan kadınları temsil eden bir örnekleme sahip olan TNSA 2003-2018 yılları arasında yapılmış 4 dalgasının fert düzeyindeki verileri kullanılmıştır.

Bu çalışmanın sonuçları kreşler ve anaokullarında sağlanan kurumsal bakımın çalışan kadınların çoğunluğu tarafından kullanılmadığını göstermektedir. 2018 yılı itibarıyla sadece çalışan kadınların 0-5 arası çocuklarının %12'si için kurumsal bakım kullanılmaktadır. Bununla birlikte zaman içerisinde kurumsal bakım kullanılma oranlarında gelişme olduğunu da belirtmek gerekir. Bu bulgudan farklı olarak, Güneş vd. (2017) tarafından 1993-2008 arası TNSA veri setlerinden birleştirilerek elde edilen verilerden elde edilerek 5 yaş ve altı çocuk sahibi olan ve çalışan kadınların çocuk bakım tercihlerini etkileyen faktörlerin incelendiği araştırmada Türkiye'de çocuk bakım tercihi konusunda yıllar bazında anlamlı bir değişiklik olmadığı sonucu bulunmuştur. Bu bulgu Güneş vd. (2017) tarafından kreş/anaokulu gibi maliyeti görece yüksek bakım alternatiflerini özendirici devlet politikalarının yeterli olmamasından kaynaklandığı şeklinde yorumlamıştır. Nitekim 2003-2018 yılları TNSA verilerinin kullanıldığı mevcut çalışmadan elde edilen kurumsal bakım alternatiflerinin tercih edilme oranının yıllara göre attığı yönündeki bulgu; son yıllarda ücretli bakım alternatiflerini özendirici devlet politikalarının geliştirildiğini ve erken çocukluk dönemi eğitime yönelik yapılan yatırımların artırılması ile açıklanabilir. Örneğin, 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı Raporunda belirtilen eğitimde beşeri ve fiziki altyapının iyileştirilmesi, öğretmen sayılarının artırılması, başta kız çocukları ve risk altındaki çocuklar olmak üzere eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranlarının artırılması ve sınıf başına düşen çocuk sayısının azaltılması yönündeki hedeflere önemli ölçüde ulaşıldığı raporlanmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). TÜİK (2021) tarafından okul öncesi eğitim bağlamında okullaşma oranı 2014-2019 yılları arasında %55.5'ten %71.2'ye yükseldiği raporlanmıştır Her ne kadar resmi bakım alternatiflerinin zaman içinde artış gösterdiği sonucuna ulaşılmış olsa da; 2018 yılı itibarıyla 0-5 arası çocuğa sahip olan çalışan kadınların sadece

%12'si tarafından kurumsal bakımın tercih edildiği yönündeki çalışma bulgusu değerli görünmektedir. Esasında bu bulgu, çalışan kadınlar tarafından da kurumsal bakımın görece daha düşük bir oranda tercih edildiğini gözler önüne sermektedir. Nitekim, Dünya Bankası (2015) tarafından hazırlanan Türkiye'de Çocuk Bakım Hizmetlerinde Arz ve Talep Durumu çalışması raporunda, üç yaş altı çocukların sadece %6'sının gündüz bakım hizmetlerinden yararlandığı belirtilerek, genellikle, çocuk bakım hizmetlerinin -özellikle kamu hizmetleri- ancak 5 yaşına girmiş çocuklar için mevcut olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu raporda çalışma saatleri boyunca çalışan kadınların çocuklarının (çocuklar 5 yaşına gelene kadar), kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmasının oldukça zor olduğu belirtilmektedir (Dünya Bankası, 2015). OECD (2017) raporunda ise, ülkemizdeki 3 yaşındaki çocukların yalnızca %9'u erken çocukluk ve ilköğretim öncesi eğitime kaydolduğu belirtilmektedir. Bu oranın %78'lik OECD ortalamasının oldukça altında kaldığı görülmektedir. Ayrıca raporda, OECD ülkelerinde 2 yaşındaki bebeklerin erken çocukluk eğitimi alma ortalamalarının %39 olduğu ülkemizde ise neredeyse 2 yaşındaki hiçbir bebeğin erken çocukluk eğitimi almadığı belirtilmektedir. Bu sonuçlar, mevcut çalışmadaki çalışan kadınların sadece %12'sinin tarafından kurumsal bakım alternatifini tercihini açıklar niteliktedir.

Bu araştırmanın sonuçları çalışan annelerin kurumsal bakımı tercihlerinde çocuğun yaşının, ailedeki kişi sayısının, gelir düzeyinin, annenin eğitim düzeyinin ve iş yerindeki statüsünün rol oynadığını göstermektedir. Daha detaylandırmak gerekirse, çocuğun yaşının artması ile anne bakımına kıyasla kurumsal bakım ihtimali arttığı bulunmuştur. Uluslararası alanyazında yapılan, çocuğun yaşı büyüdükçe kurumsal bakım kurumsal bakımın tercih edilme oranının arttığı yönündeki araştırma bulguları, (Early ve Burchinal, 2001; Fuller vd., 1996; Huston vd., 2002), mevcut çalışmayı destekler niteliktedir. Dünya Bankası (2015) raporunda da okul öncesi eğitimin ana omurgasını MEB'e bağlı anaokulları ve anasınıflarının oluşturduğu belirtilmiştir. MEB'e bağlı kamu hizmet sağlayıcılarının resmi amaç ve hizmet tanımlarında okul öncesi eğitim yönetmeliğinde, 36-68 aylık çocuklara yönelik hizmet veren kuruluşlar anaokulları olarak belirtilirken; 57-68 aylık çocuklara yönelik hizmet veren kuruluşlar ise anasınıfları olarak belirtilmektedir (MEB, 2014). Görüleceği üzere, MEB bünyesinde 0-35 aylık çocuklara yönelik kamu hizmeti sunulmasını

öngören yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu açıklığa alternatif olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) denetiminde 0-36 aylık çocuklara hizmet veren özel kreşlerin bulunduğu görülmektedir (ASPB, 2015b). Her ne kadar, 0-36 aya yönelik özellikle de özel kreşler tarafından sunulan çocuk bakım alternatifi bulunsa da ülkemizde, bu hizmetlerin çok pahalı olduğu bilinmektedir. Diğer bir ifade ile, küçük yaş grubunu kreşlere daha az gidiyor olması, bu yaş grubuna hizmet veren uygun maliyetli kurumların olmamasından da kaynaklanıyor olabilir.

Diğer bir bulgu ailedeki kişi sayısının artmasıyla kurumsal bakım tercihi ihtimalinin azaldığı yönündedir. Liang vd. (2000) da hanehalkı sayısındaki artışa bağlı olarak akrabalarından yardım alma düzeyinin artmasıyla birlikte gayri resmi çocuk bakım alternatiflerine yönelimin arttığı yönünde bulgulara ulaşmıştır. Ayrıca mevcut araştırmada, ücretsiz aile işçisi konumunda olan annelerin daha geleneksel bakım alternatiflerini tercih ettikleri görülürken, sahip olunan çocuk sayısı azaldıkça kurumsal bakımın tercih edilme oranının arttığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, çocuk sayısının az olduğu ailelerde çocuk bakımında resmi alternatiflerin daha sık tercih edildiği yönündeki araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Liang vd. 2000; Katras vd., 2004).

Bu çalışmada hanenin varlık düzeyi arttıkça kurumsal bakımı tercih ihtimalinin arttığı tespit edilmiştir. Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması (European Quality of Life Survey) 2016 yılı verisinde katılımcılara maliyetlerin çocuk bakım hizmetlerini kullanmalarını ne kadar zorlaştırdığı sorusu yöneltilmiştir. Bu anket sonuçlarına göre maliyetler nedeniyle hizmet kullanmada en çok zorluk bildiren ülke Türkiye'dir ve Türkiye'den katılımcıların %62'si bir miktar zorluk olduğunu belirtirken, %16'sı da çok büyük zorluk yaşadığını ifade etmektedir (EQLS,2018). Bu soruya verilen cevap ile mevcut araştırmanın bulguları maliyetlerin ve hanedeki düşük gelirin engel teşkil ettiğini göstermesi bakımından benzeşmektedir.

Annenin eğitim üniversite ve üzeri olduğu durumda daha az eğitilmiş annelere kıyasla kurumsal bakım tercihinin arttığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu uluslararası araştırmalar ile aynı minvaldedir (Bakınız: Capizzano ve Adams (2003); Fuller vd., (1996); Liang vd., (2000); Planty vd., (2008)) Ulusal alanyazında ise, kadının eğitim düzeyi arttıkça çocuğuna "kendisinin bakma" olasılığının

düştüğü (Güneş vd., 2017); kadının eğitim seviyesi yükseldikçe kurumsal bakımı tercih etme olasılığının arttığı (Kakıcı vd., 2007) görülmektedir. Bu doğrultuda, mevcut araştırmadan elde edilen bulguların ulusal ve uluslararası alanyazına paralel olduğu söylenebilir.

Betimleyici istatistikleri gösteren Tablo 2'ye bakıldığında yaşanan bölgeler arasında anlamlı çocuk bakım tercihleri açısından anlamlı farklar görülmektedir. Fakat, çocuğun yaşı, ailedeki kişi sayısı, gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi ve işyerindeki statüsü gibi değişkenler çok kategorili lojistik regresyon analizine dahil edildiğinde, Tablo 3'de verilen regresyon sonuçlarına göre yaşanan bölgelerin etkisi büyük ölçüde istatistiksel olarak anlamsız hale gelmiştir. Bu da kurumsal bakım tercihlerinin bölgeler arasındaki kültürel farklara atfedilemeyeceğini düşündürmektedir.

Bu çalışmadan elde edilen çocuk bakım alternatifi tercihlerini etkileyen faktörlerin, bu konularda politika yapıcılara yol göstereceği düşünülmektedir. Günümüzde, birçok gelişmiş ülkede çocuk bakım ve eğitim giderlerinin en azından bir kısmının devletler tarafından sübvansede edildiği bilinmektedir. Bu araştırmanın bir bulgusu olarak hanenin malvarlığı düzeyinin dadı ve kurumsal bakımı tercihinde önemli bir rol oynuyor olması, gelir seviyesi düşük ailelerin çocuklarının kurumsal bakımdan yeterince yararlanmadığına da işaret etmektedir. Yeterli miktarda kamu desteği olsaydı, gelir veya mal varlığı düzeyinin kurumsal bakım seçiminde anlamlı bir rolünün bulunmaması gerekirdi. Devlet kamu kaynaklarını daha etkin kullanmak için, çocuk bakımını özellikle dezavantajlı aileler için maddi olarak desteklemesi uygun olacaktır. 0-2 yaş grubu için dadı çalıştıranların, 3 ve üstü yaş çocuğu olanlar için ise kurumsal bakımın desteklenmesi makul görünmektedir.

Gelecek araştırmalarda, çocuk bakım alternatiflerinin tercih edilmesinde etkili olduğu gösterilen faktörlerin, arz veya talep kaynaklı olup olmadığının tespit edilmesi önerilmektedir. Başka bir ifadeyle, bebeklik döneminde kurum bakımı yerine dadıların tercih edilmesi bu yaş grubuna hizmet veren kurumun olmamasıyla veya aileler tarafından evde dadı tarafından bakımının çocuğun gelişimi için daha faydalı olacağı yönündeki algısıyla ilişkili olabilir. Ya da, çocuğu kuruma götürmenin ulaşım zahmetlerine kıyasla, dadının daha kolay bir opsiyon olduğunu değerlendirmeleriyle de ilgili olabilir. Bu noktada, daha

derinlemesine analize imkan veren verilerin olması halinde ileride yapılabilecek araştırmalar bu gerekçelerinin hangisinin daha geçerli olduğunu ortaya koyabilir. Ayrıca, çocuk bakım alternatifini belirleyen unsurların çocukların gelişimsel gereksinimlerine bağlı olarak farklılaşabileceği düşünöldüğünden, bebeklik dönemi ve okul öncesi dönem bağlamında kategorilendirme yapılması işlevsel görünmektedir.

KAYNAKÇA

- ASPB. (2015a). *2015 yılı İdare Faaliyet Raporu*, Erişim tarihi: 12.04.2022, <https://www.aile.gov.tr/Uploads/sgb/uploads/pages/arge-raporlar/2015-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf>.
- ASPB. (2015b). *Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik*, Erişim tarihi: 12.04.2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150430-4.htm>.
- Ayoğul, H. ve Baraz, A. B. (2020). Kadın Çalışanların Kariyer Engelleri: Eskişehir'de Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 13-27.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişimi Psikolojisi* (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Blau, D. M. and Robins, P. K. (1988). Child-Care Costs and Family Labor Supply. *The Review of Economics and Statistics*, 70(3), 374-381.
- Bradley, R. H. and Vandell, D. L. (2007). Child care and the well-being of children. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 161(7), 669-676.
- Brilli, Y., Del Boca, D. and Pronzato, C. D. (2016). Does Child Care Availability Play A Role In Maternal Employment and Children's Development? Evidence From Italy. *Review of Economics of The Household*, 14(1), 27-51.
- Buriel, R. and Hurtado-Ortiz, M. T. (2000). Child Care Practices and Preferences of Native-And Foreign-Born Latina Mothers and Euro-American Mothers. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 22(3), 314-331.
- Calman, L. and Tarr-Whelan, L. (2005) *Early Childhood Education for All: A Wise Investment*. New York: Lega Momentum.
- Capizzano, J. and Adams, G. (2003). *Children In Low-Income Families Are Less Likely To Be In Center-Based Child Care*. *Urban Institute*, 16, Erişim tarihi: 12.04.2022, <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/57566/310923-Children-in-Low-Income-Families-Are-Less-Likely-to-Be-in-Center-Based-Child-Care.PDF>.
- Cassirer, N. and Addati, L. (2007). Expanding Women's Employment Opportunities: Informal Economy Workers and The Need For Childcare. *Conditions of Work and Employment Programme*, ILO, Geneva.
- Chaudry, A., Henly, J. and Meyers, M. (2010). *ACF-OPRE White Paper. Conceptual Frameworks for Child Care Decision-Making*, Erişim tarihi: 12.04.2022, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED517547.pdf>.
- Cunha, F. and Heckman, J. (2007). The Technology of Skill Formation. *American Economic Review*, 97(2), 31-47.
- Delpiano, J. C. and Simonsen, M. (2012). The Toll of Fertility on Mother's Wellbeing. *Journal of Health Economics*, 752-766.

- Doyle, O., Harmon, C. P., Heckman, J. J. and Tremblay, R. E. (2009). Investing In Early Human Development: Timing and Economic Efficiency. *Economics & Human Biology*, 7(1), 1-6.
- Dünya Bankası. (2015). *Türkiye'de Çocuk Bakım Hizmetlerinde Arz ve Talep Durumu*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/publication/supply-and-demand-child-care-services-turkey-a-mixed-methods-study>.
- Early, D. M. and Burchinal, M. R. (2001). Early Childhood Care: Relations With Family Characteristics and Preferred Care Characteristics. *Early Childhood Research Quarterly*, 16(4), 475-497.
- Enoch, J. (2012). There's No Place Like the Childcare Center: A Feminist Analysis of in the World War II Era. *Rhetoric Review*, 31(4), 422-442.
- Ermisch, J. F. (1989). Purchased Child Care, Optimal Family Size And Mother's Employment Theory And Econometric Analysis. *Journal of Population Economics*, 2(2), 79-102.
- EQLS (2018). European Quality of Life Survey /Cost difficulty in childcare use. Erişim tarihi: 10.03.2022, <https://www.eurofound.europa.eu/data/european-quality-of-life-survey>
- European Commission (2008). *Implementation of the Barcelona Objectives Concerning Childcare Facilities For Pre-School-Age Children*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2008%3A0638%3A-FIN%3AEN%3APDF>.
- European Commission (2013). *The Development of Childcare Facilities for Young Children in Europe with a View to Sustainable and Inclusive Growth*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/130531_barcelona_en_0.pdf.
- European Commission (2018). *Barcelona Objectives*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/bcn_objectives-report2018_web_en.pdf.
- EUROSTAT (2020). *EU Statistics on Income and Living Conditions*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/EU-SILC>.
- Fuller, B., Holloway, S. D., Rambaud, M. and Eggers-Pierola, C. (1996). How Do Mothers Choose Child Care? Alternative Cultural Models in Poor Neighborhoods. *Sociology of Education*, 69 (2), 83-104.
- García, J. L., Heckman, J. J., Leaf, D. E. and Prados, M. J. (2017). *The Life-Cycle Benefits of An Influential Early Childhood Program*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://ftp.iza.org/dp10456.pdf>.

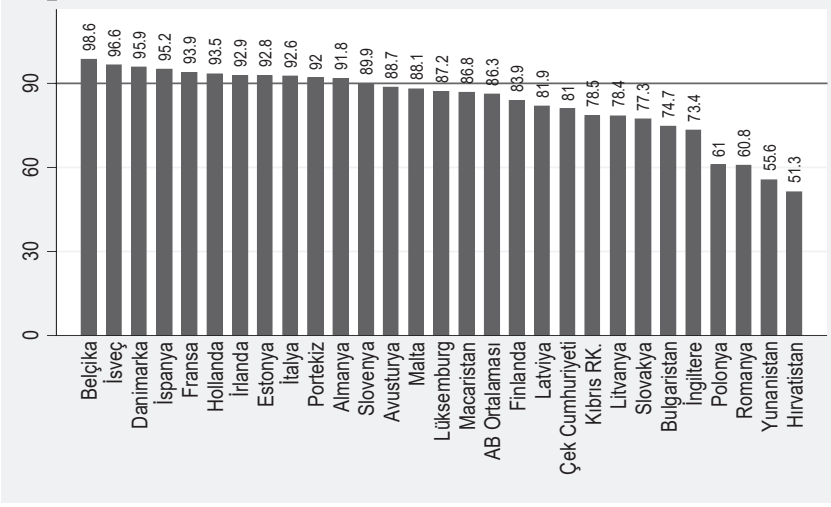
- Güneş, C., Birecikli, Ş. Ü. ve Yıldırım, Z. (2017). Çalışan Kadının Çocuk Bakım Tercihi: Havuzlanmış Verilerle Kesikli Tercih Modellerinin Karşılaştırılması. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(1), 123-144.
- Hansen, K., Joshi, H. and Verropoulou, G. (2006). Childcare and Mothers' Employment: Approaching The Millennium. *National Institute Economic Review*, 195(1), 84-102.
- Heckman, J. J. (1974). Effects of Child-Care Programs On Women's Work Effort. *Journal of Political Economy*, 82(2), S136-S163.
- Heckman, J. J. (2006). Skill Formation and The Economics of Investing in Disadvantaged Children. *Science (New York, N.Y.)*, 312(5782), 1900-1902. <https://doi.org/10.1126/science.1128898>.
- Huston, A. C., Chang, Y. E. and Gennetian, L. (2002). Family and Individual Predictors of Child Care Use by Low-Income Families in Different Policy Contexts. *Early Childhood Research Quarterly*, 17(4), 441-469. [https://doi.org/10.1016/S0885-2006\(02\)00185-0](https://doi.org/10.1016/S0885-2006(02)00185-0).
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2004). *2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara, Türkiye.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2009). *2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014). *2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- İlkaracan, İ. (2012). Why So Few Women in The Labor Market in Turkey? *Feminist Economics*, 18(1), 1-37.
- Johnson, A. D., Padilla, C. M. and Votruba-Drzal, E. (2017). Predictors of Public Early Care and Education Use Among Children of Low-Income Immigrants. *Children and Youth Services Review*, 73, 24-36.
- Joshi, H. and Davies, H. (1992). Day Care in Europe and Mothers' Forgone Earnings. *International Labour Review*, 131(6), 561.

- Kabeer, N. (2008). *Paid Work, Women's Empowerment and Gender Justice: Critical Pathways of Social Change*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, http://eprints.lse.ac.uk/53077/1/Kabeer_Paid-work_Published.pdf
- Kagıtıcbasi, C., Sunar, D., Bekman, S., Baydar, N. ve Cemalçılar, Z. (2009). Continuing Effects of Early Enrichment in Adult Life: The Turkish Early Enrichment Project 22 Years Later. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(6), 764-779.
- Kakıcı, H., Emeç, H. ve Üçdoğruk, Ş. (2007). Türkiye'de Çalışan Kadınların Çocuk Bakım Tercihleri. *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, (5), 20-40.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274-290.
- Karoly, L. A., Kilburn, M. R. and Cannon, J. S. (2006). *Early Childhood Interventions: Proven Results, Future Promise*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Katras, M. J., Zuiker, V. S. and Bauer, J. W. (2004). Private Safety Net: Childcare Resources from the Perspective of Rural Low-Income Families. *Family Relations*, 53(2), 201-209.
- Kim, J. and Fram, M. S. (2009). Profiles of Choice: Parents' Patterns of Priority in Child Care Decision-Making. *Early Childhood Research Quarterly*, 24(1), 77-91.
- Kohler, H. P., Behrman, J. R. and Skytthe, A. (2005). Partner + Children = Happiness? The Effects of Partnerships and Fertility on Well-Being. *Population and Development Review*, 31(3), 407-445.
- Liang, X., Fuller, B. and Singer, J. D. (2000). Ethnic Differences in Child Care Selection: The Influence of Family Structure, Parental Practices, and Home Language. *Early Childhood Research Quarterly*, 15(3), 357-384.
- Madra, A. (2017). *Türkiye'de Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitime Katılım: Bilgi Notu*. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı.
- Mahon, R. (2010). After Neo-liberalism? The OECD, the World Bank and the Child. *Global Social Policy*, 10(2), 172-192.
- Margolis, R. and Myrskylä, M. (2011). A global perspective on happiness and fertility. *Population and Development Review*, 37(1), 29-56.
- McFadden, D. (1980). Econometric models for probabilistic choice among products. *Journal of Business*, S13-S29.
- McFadden, D. (1987). Regression-based specification tests for the multinomial logit model. *Journal of econometrics*, 34(1-2), 63-82.
- MEB. (2014). *Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19942&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>

- MEB. (2018). *2023 Eğitim Vizyonu*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, https://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf
- National Research Council. (2005). *Beyond the Market: Designing Nonmarket Accounts for The United States*. National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/11181>.
- NICHHD. (1997). The Effects of Infant Child Care on Infant-Mother Attachment Security: Results of the NICHD Study of Early Child Care. *Child Development*, 68(5), 860-879.
- OECD. (2017). *Bir Bakışta Eğitim*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/EAG2017CN-Turkey-Turkish.pdf>.
- Özdevecioğlu, M. ve Doruk, N. Ç. (2009). Organizasyonlarda İş-Aile ve Aile İş Çatışmalarının Çalışanların İş ve Yaşam Tatminleri Üzerindeki Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (33), 69-99.
- Peyton, V., Jacobs, A., O'brien, M. and Roy, C. (2001). Reasons for Choosing Child Care: Associations with Family Factors, Quality, and Satisfaction. *Early Childhood Research Quarterly*, 16(2), 191-208.
- Planty, M., Hussar, W., Snyder, T., Provasnik, S., Kena, G., Dinkes, R., KewalRamani, A. and Kemp, J. (2008). *The Condition of Education 2008*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://nces.ed.gov/pubs2008/2008031.pdf>.
- Ranganathan, P., Aggarwal, R. and Pramesh, C. (2015). Common Pitfalls in Statistical Analysis: Odds Versus Risk. *Perspectives In Clinical Research*, 6(4), 222.
- Samman, E., Presler-Marshall, E., Jones, N., Bhatkal, T., Melamed, C., Stavropoulou, M. and Wallace, J. (2016). *Women's Work: Mothers, Children And The Global Childcare Crisis*. London: Overseas Development Institute.
- Santrock, J. W. (2014). *Yaşam Boyu Gelişim* (G. Yüksel, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sayıl, M., Güre, A., Uçanok, Z. and Pungello, E. P. (2009). Çalışan ve İlk Kez Anne Olan Kadınların Bebeklerinin Bakımı ve İşe Geri Dönme Süreci: İleriye Dönük Çoklu Etkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(64), 1-14.
- Schochet, L. and Malik, R. (2017). 2 Million Parents Forced to Make Career Sacrifices Due to Problems with Child Care, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://www.americanprogress.org/issues/early-childhood/news/2017/09/13/438838/2-million-parents-forced-make-career-sacrifices-due-problems-child-care/>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2018). 22. *Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/22AileninveDinamik_Nufus_Yapisinin_Korunmasi_ProgramiBASKI.pdf
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

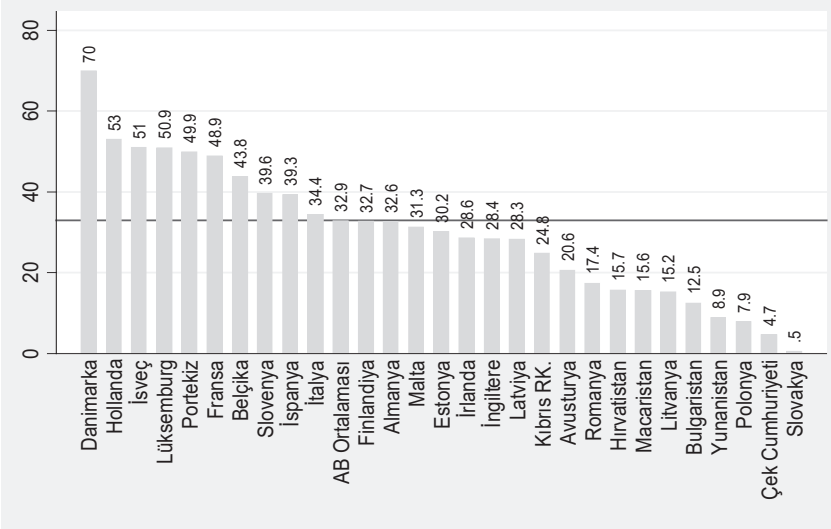
- Todd, P. (2013). How To Improve Women's Employability And Quality Of Work In Developing And Transition Economies, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.739.4002&rep=rep1&type=pdf>
- Twenge, J. M., Campbell, W. K. and Foster, C. A. (2003). Parenthood And Marital Satisfaction: A Meta-Analytic Review. *Journal of Marriage and Family*, 574-583.
- Uğur, S. B. (2018). *Büyük Ebeveyn ve Torun İlişkileri: Çocuk Bakım Pratikleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya.
- Uğur, Z. B. (2018). Çocuk Sahibi Olmak İnsanları Mutlu Ediyor Mu? Türkiye'den Bulgular. *Nüfusbilim Dergisi*, 40, 83-104.
- Ugur, Z. B. (2020). Does Having Children Bring Life Satisfaction in Europe? *Journal of Happiness Studies*, 21(4), 1385-1406.
- UNDP. (2015). SDG 4 Target 4.2, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://sdg4education2030.org/the-goal>
- UNESCO. (2021). Early childhood care and education, Erişim Tarihi: 12.04.2022, <https://en.unesco.org/themes/early-childhood-care-and-education>
- Yunus, S.M. (2005). Childcare Practices in Three Asian Countries. *International Journal Of Early Childhood*, 37, 39-56.

Ek Şekil 1. ZOBY Arası Çocukların Resmi Kayıtlı Yapılarda Bakılma Yüzdesi, 2016

Kaynak: Eurostat, 2020.

Ek Şekil 2. 0-3 Yaş Çocukların Resmi Kayıtlı Yapılarda Bakılma Yüzdesi, 2016

Kaynak: Eurostat, 2020.

Ek Tablo 1. Kadınların Çalışmama Nedenleri

	2003	2008	2013	2018
Öğrenci	0,25	0,11	0,45	0,57
Ev işleriyle meşgul	52,06	24,58	30,31	31,02
Emekli	1,92	1,16	0,59	0,54
Engelli/Çalışamaz	3,97	6,03	4,92	4,42
Yaşlı bakımı	0,21	0,69	1,58	2,91
Çocuk bakımı	15,48	29,17	24,52	28,29
İşsiz	4,87	6,34	4,73	5,4
Eşi veya ailesi çalışmasına izin vermiyor	11,88	20,54	17,58	13,01
Çalışmak istemiyor	4,39	8,51	7,95	5,38
Diğer	4,98	2,86	7,37	8,46
N	5.219	5.239	4.942	5.334

Kaynak: HÜNEE, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003-2018